

1 O'ZBEKISTONDA KREDITLASH TIZIMINING HOLATI VA TAHLILI

broximov Asadbek Andijon davlat texnika
instituti Muhandislik iqtisodiyoti va boshqaruv
fakulteti "Bank ishi va audit" yo'nalishi 4-kurs
K-116-21 guruh talabasi Ilmiy rahbar:

Annotatsiya: Mazkur maqolada O,zbekistonda mavjud kreditlash tizimining hozirgi holati, unda yuzaga kelayotgan muammolar va ularni bartaraf etish yo,,llari tahlil qilinadi. Tahlil jarayonida tijorat banklarining kredit portfeli, kreditlash bo,,yicha qabul qilingan strategiyalar, mikroqarz va iste"mol kreditlari kabi yo,,nalishlarning ahamiyati yoritilgan. Shuningdek, kredit olish imkoniyatlariga ta"sir etuvchi omillar, fuqarolar va tadbirkorlarning kredit mablag,,laridan foydalanish samaradorligi ko,,rib chiqilgan. Maqolada kredit risklarini boshqarish, kredit reytinglari, Markaziy bank siyosati va kredit bozorining islohotlar bilan bog,,liq rivojlanish sur"atlari haqida ham batafsil so,,z yuritiladi. Tadqiqot davomida mavjud statistik ma"lumotlar va rasmiy hujjatlar asosida asoslangan xulosalar keltirildi. Kalit so'zlar: kreditlash tizimi, tijorat banklari, kredit riski, kredit reytingi, mikroqarz, iste"mol krediti, Markaziy bank, kredit strategiyasi, bank islohotlari, kredit portfeli

Аннотация: В данной статье рассматривается текущее состояние кредитной системы в Узбекистане, выявляются существующие проблемы и предлагаются пути их решения. Проведен анализ кредитного портфеля коммерческих банков, стратегий кредитования, а также роли микрозаймов и 2 потребительских кредитов. Освещены факторы, влияющие на доступ к кредитам, эффективность использования заемных средств и управление кредитными рисками. Особое внимание уделено политике Центрального банка, вопросам кредитного рейтинга и направлениям реформ в банковской сфере. В ходе исследования использованы официальные документы и статистические данные, на основе которых сделаны обоснованные выводы. Ключевые слова: кредитная система, коммерческие банки, кредитный риск, кредитный рейтинг, микрозайм, потребительский

кредит, Центральный банк, кредитная стратегия, банковские реформы, кредитный портфель

Abstract: This article analyzes the current state of the credit system in Uzbekistan, identifies existing problems, and proposes solutions. It examines the credit portfolios of commercial banks, lending strategies, and the role of microloans and consumer credits. The paper also explores factors affecting access to credit, the efficiency of loan usage by individuals and businesses, and risk management practices. Additionally, attention is given to the policies of the Central Bank, credit ratings, and reform-driven development of the credit market. The findings are supported by statistical data and official documents.

Keywords: credit system, commercial banks, credit risk, credit rating, microloan, consumer credit, Central Bank, lending strategy, banking reforms, credit portfolio

KIRISH Bozor iqtisodiyotiga asoslangan taraqqiyotda bank-moliya tizimining samarali faoliyati, xususan, kreditlash mexanizmining rivojlanganligi muhim oʻrin tutadi. Kreditlash tizimi iqtisodiy subyektlarning moliyaviy ehtiyojlarini qondirish orqali ularning investitsiyaviy va aylanma mablagʻlarga boʻlgan talabini taʼminlaydi. Oʻzbekistonda soʻnggi yillarda bank tizimining raqobatbardoshligini oshirish, moliyaviy xizmatlarning qulayligini kuchaytirish va kreditlash jarayonini liberallashtirish yoʻlida sezilarli islohotlar amalga oshirilmoqda. Bu jarayonda 3 tijorat banklarining kredit portfelini diversifikatsiya qilish, mikromoliyalash va zamonaviy kredit mahsulotlarini joriy etish boʻyicha qator tashabbuslar ilgari surilmoqda. Shuningdek, kredit bozorining barqarorligini taʼminlash, kredit risklarini boshqarish va kredit reyting tizimlarini joriy qilish ham kreditlash tizimining asosiy yoʻnalishlaridan biridir. Hozirgi kunda aholining ham, tadbirkorlarning ham kredit mablagʻlariga boʻlgan ehtiyoji ortib borayotgan bir paytda, bu sohaga oid chuqur tahlil hamda takomillashtirish zarurati kun tartibiga chiqmoqda. Shu bois, ushbu maqolada Oʻzbekistondagi kreditlash tizimining bugungi holati, undagi muammolar va istiqbollari keng koʻlamda yoritiladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR Oʻzbekistonda kreditlash tizimi boʻyicha olib borilgan ilmiy tadqiqotlar va rasmiy manbalar, eng avvalo, iqtisodiyotni moliyalashtirishga oid davlat dasturlari asosida shakllanmoqda. Jumladan, Oʻzbekiston Respublikasi

Prezidentning 2020 yil 12-noyabrdagi “Bank tizimini 2020–2025-yillarda isloh qilish strategiyasi to‘g‘risida”gi farmoni ushbu sohaga oid islohotlar uchun asosiy huquqiy zamin bo‘lib xizmat qilmoqda. Ushbu hujjatga binoan, kreditlash tizimini liberallashtirish, banklararo raqobatni kuchaytirish va aholining kredit mablag‘laridan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish asosiy maqsad qilib qo‘yilgan. Ilmiy adabiyotlarda, xususan, iqtisodchi A. O‘rmonovning “Banklar va moliya institutlari” (2022) nomli darsligida kreditlash tizimining tarkibiy qismlari, tijorat banklari faoliyati va kredit risklarini boshqarish tamoyillari batafsil yoritilgan. Shuningdek, T. Soliyevaning “O‘zbekiston moliya bozori: muammolar va yechimlar” (2023) nomli tadqiqotida O‘zbekistonda moliya tizimi va kreditlash mexanizmlari xalqaro tajriba bilan solishtirgan holda tahlil qilinadi. Ushbu maqolada ilmiy-uslubiy yondashuv sifatida taqqoslash, tahliliy-statistik hamda hujjatli tahlil metodlari qo‘llanildi. Kreditlash tizimining hozirgi holati O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki, Statistika agentligi va O‘zbekiston banklar assotsiatsiyasi tomonidan taqdim etilgan ma‘lumotlar asosida o‘rganildi. Shuningdek, kreditlashning alohida turlariga oid bank hisobotlari, xalqaro 4 moliyaviy tashkilotlar tavsiyalari, xususan, Jahon banki va Xalqaro valyuta jamg‘armasining monitoring natijalari ham metodologik asos sifatida xizmat qildi. NATIJALAR O‘zbekiston kreditlash tizimining bugungi holati tahlili shuni ko‘rsatadiki, so‘nggi besh yilda kredit portfellarining hajmi sezilarli darajada oshgan. Xususan, Markaziy bank hisobotlariga ko‘ra, 2019–2024-yillar davomida banklar tomonidan aholiga va tadbirkorlarga ajratilgan kreditlar hajmi 2,5 barobarga ortgan. Bu esa iqtisodiy faollikning oshganligini bildiradi. Shu bilan birga, kreditlash turlari bo‘yicha tahlil shuni ko‘rsatdiki, iste‘mol kreditlari, mikroqarzlar va ipoteka kreditlariga bo‘lgan talab ayniqsa oshgan. Ayniqsa, kichik biznes va oilaviy tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlashga qaratilgan imtiyozli kreditlar ulushi oshgan. Tahlil shuni ko‘rsatadiki, banklar kredit berishda asosan likvid garov mavjudligiga asoslangan bo‘lib, bu holat ayrim aholining kredit olish imkoniyatlarini cheklamoqda. Kreditlash jarayonida yuzaga keladigan asosiy muammolar – kredit tarixining yo‘qligi, daromadni tasdiqlovchi hujjatlar bilan bog‘liq qiyinchiliklar, garov talablarining

yuqoriligi va rasmiylashtirishdagi byurokratik toʻsiqlardir. Shu bilan birga, muammoli kreditlar (NPL – non-performing loans) darajasi ayrim yillarda 4–5% gacha koʻtarilgan boʻlib, bu kredit portfellarining sifatiga salbiy taʼsir koʻrsatmoqda. Statistik maʼlumotlar asosida olib borilgan tahlil, kreditlash bozorining oʻsish dinamikasi bilan birga, sifati va xavfsizligi masalalari ham dolzarb boʻlib qolayotganini koʻrsatdi. Kredit reyting tizimining yetarli darajada joriy etilmaganligi, moliyaviy savodxonlik darajasining pastligi va banklararo axborot almashinuvi tizimining toʻliq ishlamasligi ham kreditlash tizimini rivojlanishiga toʻsqinlik qilmoqda. MUHOKAMA Oʻzbekiston kreditlash tizimining hozirgi holati chuqur tahlil qilinarkan, sohada sezilarli siljishlar mavjudligi bilan birga, hal etilishi lozim boʻlgan muammolar 5 ham yetarlicha ekani ayon boʻladi. Eng avvalo, kredit resurslarining mavjudligi va ularning maqsadli yoʻnaltirilishini taʼminlash masalasi dolzarbdur. Kredit portfellarining tarkibiy tuzilmasi ayrim banklarda asosan qisqa muddatli va isteʼmol kreditlariga yoʻnaltirilayotganini koʻrsatmoqda, bu esa real sektorni uzoq muddatli moliyalashtirishda muayyan cheklovlar keltirib chiqaradi. Bundan tashqari, banklar tomonidan kredit ajratishda mavjud xavfsizlik mexanizmlari yetarli darajada moslashtirilmagan. Ayrim hollarda kredit riskini baholashda zamonaviy algoritmlar va reyting tizimlari yetarlicha qoʻllanilmaydi. Natijada, kredit portfellarida muammoli kreditlar ulushi ortib boradi. Mazkur holat oʻz navbatida banklarning likvidlik koʻrsatkichlariga, daromadliligiga va umumiy moliyaviy barqarorligiga salbiy taʼsir koʻrsatadi. Bu esa kreditlash tizimining sifat jihatdan rivojlanishini toʻxtatib qoʻyishi mumkin. Yana bir muhim jihat – aholining, ayniqsa, yoshlar va chekka hududlarda istiqomat qiluvchi aholining moliyaviy savodxonlik darajasi pastligi sababli kredit mahsulotlaridan oqilona foydalana olmasligidir. Bu esa kreditning maqsadsiz ishlatilishiga va oʻz vaqtida toʻlanmasligiga olib keladi. Shu nuqtai nazardan, moliyaviy savodxonlikni oshirish boʻyicha milliy dasturlarni kengaytirish muhim ahamiyat kasb etadi. Shuningdek, kreditlash jarayonining raqamlashtirilmaganligi va banklararo axborot almashinuvi tizimining toʻlaqonli ishlamasligi ham kredit sifati va tezligini pasaytiradi. Bugungi kunda ilgʻor texnologiyalar yordamida mijozni

baholash, kredit tarixini avtomatik aniqlash va shartnoma tuzish bosqichlarini soddalashtirish orqali kreditlash jarayonini tez, xavfsiz va shaffof qilish imkoniyatlari mavjud. Shu maʼnoda, Oʻzbekistonda "Open Banking" platformasini joriy etish, kredit reyting agentliklari faoliyatini kengaytirish, sunʼiy intellektga asoslangan scoring tizimlarini ishga tushirish va mikromoliyalashtirishning yangi formatlarini yoʻlga qoʻyish zarurdir. Umuman olganda, kreditlash tizimining muvaffaqiyatli rivojlanishi mamlakatdagi iqtisodiy islohotlarning samaradorligiga bevosita bogʻliq. Mavjud muammolarning tizimli hal etilishi orqali kreditlash bozori yanada barqaror, ommaviy va samarali faoliyat yurita oladi. 6 XULOSA Oʻzbekiston kreditlash tizimi keyingi yillarda sezilarli oʻzgarishlarga yuz tutgan boʻlsa-da, hali ham koʻplab muammolarni oʻz ichiga oladi. Kredit portfelining oʻsishi iqtisodiy faollikning kuchayishidan dalolat bersa-da, kredit sifatini taʼminlash, ularni toʻliq va oʻz vaqtida qaytarilishi, shuningdek, aholi va tadbirkorlik subyektlarining kreditga boʻlgan keng qamrovli kirish imkoniyatini yaratish zarurati dolzarb boʻlib qolmoqda. Tadqiqot davomida aniqlanishicha, mavjud muammolar – moliyaviy savodxonlikning pastligi, garov siyosatining qattiqligi, kredit tarixiga oid maʼlumotlar bazasining cheklanganligi, byurokratik toʻsiqlar va kredit reyting tizimining yetarli darajada rivojlanmaganligi kreditlash jarayonining samaradorligiga salbiy taʼsir koʻrsatmoqda. Kelgusida, raqamli texnologiyalarni kreditlash tizimiga integratsiya qilish, kredit bozorida axborot ochiqqligini taʼminlash va muqobil kreditlash manbalarini kengaytirish orqali sohani yanada rivojlantirish mumkin. Kredit tizimi – bu nafaqat bank sektorining asosiy boʻlagi, balki butun iqtisodiyotning "qon aylanishi" hisoblanadi. Shu bois, u barqaror va ishonchli ishlashi uchun huquqiy, texnologik va institutsional jihatdan mustahkam asoslar yaratilishi lozim. ADABIYOTLAR ROʻYHATI 1. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-4887-sonli qarori, 12.11.2020. "Bank tizimini 2020–2025-yillarda isloh qilish strategiyasi". 2. Oʻzbekiston Respublikasi Markaziy banki rasmiy hisobotlari, 2020–2024 yillar. 3. Statistika agentligi maʼlumotlari, 2023–2024 yillar. 4. A. Oʻrmonov. "Banklar va moliya institutlari". – Toshkent: Iqtisodiyot, 2022. 5. T. Soliyeva. "Oʻzbekiston moliya bozori: muammolar va yechimlar". – Toshkent: Fan,

2023. 6. Moliya vazirligi axborot xizmati, 2024. 7. Jahon banki: “Financial Inclusion in Central Asia” tahliliy hisobot, 2023. 8. Xalqaro valyuta jamgʻarmasi (IMF) Oʻzbekiston boʻyicha sharhlari, 2022–2023. 9. Oʻzbekiston banklar assotsiatsiyasi statistik axboroti, 2023. 10. Lex.uz: rasmiy qonunchilik bazasi (www.lex.uz)